

Sygn. akt II CSK 681/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 sierpnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa E. D.

przeciwko Miastu Ł. oraz Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...]

i Prezydentowi Miasta Ł.

o odszkodowanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 21 sierpnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 11 czerwca 2012 r.,

1. uchyla zaskarżony wyrok w pkt. III w części oddalającej apelację powódki zaskarżającą wyrok Sądu Okręgowego w Ł. w zakresie oddalającym powództwo o zasądzenie od Skarbu Państwa - Wojewody [...] kwoty 117.740 zł (sto siedemnaście tysięcy siedemset czterdzieści) z ustawowymi odsetkami od dnia 1 stycznia 2011 r. oraz w pkt. IV i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania,

2. oddala skargę kasacyjną powódki w pozostałej części,
3. pozostawia Sądowi Apelacyjnemu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powódka E. D. ostatecznie sprecyzowanym żądaniem pozwu wniosła o zasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Wojewodę [...] i Prezydenta miasta Ł. kwoty 796.418 zł tytułem odszkodowania obejmującego utracone korzyści za okres od dnia 17 października 1997 r. do dnia 1 czerwca 2011 r. oraz kwoty 2.419.580 zł tytułem odszkodowania obejmującego utratę wartości nieruchomości. Powódka cofnęła pozew co do dalszej części żądania skierowanego przeciwko Skarbowi Państwa i w całości co do pozwanego miasta Ł.

Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z dnia 28 listopada 2011 r. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody na rzecz powódki kwotę 269.780,50 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 stycznia 2011 r. do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za zmniejszenie wartości nieruchomości oraz kwotę 216.315 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 6 lipca 2004 r. do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za utracone korzyści; umorzył postępowanie w części dotyczącej żądania zapłaty od Skarbu Państwa kwot 90.000 zł oraz 160.842 zł dochodzonych odpowiednio tytułem odszkodowania obejmującego koszt przywrócenia nieruchomości do stanu pierwotnego oraz usuniętych naniesień; oddalił powództwo skierowane przeciwko Skarbowi Państwa w pozostałym zakresie; umorzył postępowanie w części dotyczącej żądania skierowanego przeciwko pozwanemu miastu Ł.; orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 11 czerwca 2012 r. uwzględniając apelację powódki E. D. zmienił powyższy wyrok w części w ten sposób, że zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody dalsze odsetki od kwoty zasądzonej tytułem odszkodowania za zmniejszenie wartości nieruchomości za okres od dnia 1 stycznia 2010 r., obniżył wysokość obciążających ją kosztów sądowych (pkt I), uwzględniając apelację pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody zmienił powyższy wyrok w części w ten sposób, że oddalił powództwo w części dotyczącej odszkodowania za utracone korzyści (pkt II), oddalił apelację powódki i pozwanego w pozostałym zakresie (pkt III), orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt IV i V).

Podstawa faktyczna sądów obu instancji była tożsama. Zabudowana nieruchomość położona w Ł. przy ul. H. [...] o powierzchni 37.039 m², dla której

prowadzona jest księga wieczysta Kw nr [...], została wywłaszczona na rzecz Skarbu Państwa na podstawie decyzji Naczelnika Dzielniczycy [...] z dnia 30 marca 1982 r. Powódka jest następczynią prawną poprzednich właścicieli nieruchomości K. D. i B. D. Naczelnik Dzielniczycy decyzją z dnia 26 kwietnia 1983 r. przyznał E. D. odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość wraz ze znajdującymi się na niej zabudowaniami, po odliczeniu podatku spadkowego, gruntowego oraz należności FRR wypłacono kwotę 3.465.452 zł (przed denominacją). Wojewoda [...] decyzją z dnia 14 maja 2002 r. stwierdził nieważność decyzji z dnia 30 marca 1982 r. w przedmiocie wywłaszczenia nieruchomości, a decyzją z dnia 15 grudnia 2003 r. stwierdził nieważność decyzji z dnia 26 kwietnia 1983 r. przyznającej odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość. Pierwsza z tych decyzji została utrzymana w mocy decyzją Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z dnia 31 lipca 2002 r. Minister Infrastruktury decyzją z dnia 1 czerwca 2005 r. stwierdził, że decyzje Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z dnia 31 lipca 2002 r. oraz utrzymana nią w mocy decyzja Wojewody z dnia 14 maja 2002 r. (stwierdzająca nieważność decyzji wywłaszczeniowej), zostały wydane z naruszeniem prawa procesowego, jednak ich nie uchylił, wskazując że w wyniku wznowienia postępowania mogłaby zapaść wyłącznie decyzja odpowiadająca treści decyzji dotychczasowej. Wojewoda decyzją z dnia 31 maja 2004 r. odmówił ustalenia odszkodowania za szkodę poniesioną na skutek wydania decyzji z 30 marca 1982 r.

Sąd Okręgowy prawomocnym wyrokiem z dnia 17 marca 2008 r., oddalił powództwo Skarbu Państwa przeciwko E. D. o zasądzenie kwoty 349.545 zł tytułem zwrotu zwaloryzowanego odszkodowania wypłaconego za wywłaszczoną nieruchomość przyjmując brak wzbogacenia po jej stronie w dacie orzekania.

Nieruchomość po wywłaszczeniu została przekazana Polskiemu Związkowi Działkowców, który posiada ją do chwili obecnej. Na jej terenie utworzono POD „D”. Powyższa okoliczność do chwili obecnej ogranicza możliwości wykorzystania nieruchomości, ujemnie wpływając na określenie przeznaczenia terenu i jego wartość, stąd jest normalnym następstwem decyzji wywłaszczeniowej. Sąd ustalił na podstawie średniej z wycen biegłych, że wartość wywłaszczonej nieruchomości przy obecnym sposobie jej wykorzystania, według cen z końca 2009 r., odpowiada

kwocie 690.150 zł. Zasadzając odszkodowanie Sąd Okręgowy zmniejszył wskazaną kwotę o 420.369,50 zł, odpowiadającą odszkodowaniu, zwaloryzowanemu według średniej wskaźników wzrostu przeciętnego wynagrodzenia oraz wzrostu cen towarów i usług, wcześniej wypłaconemu wnioskodawcy w związku z wyłączeniem. Wskazał, że świadczenie to przyznano powódce jako rekompensatę za utraconą własność. Podstawa tego świadczenia odpadła po stwierdzeniu nieważności decyzji i odzyskaniu przez powódkę prawa własności, stąd stało się ono nienależne. Okoliczność, że odmówiono jego zwrotu na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu nie oznacza, że nie doszło do przysporzenia w majątku poszkodowanej, które zmniejszyło rozmiar szkody będącej następstwem decyzji wyłączeniowej, zatem powinna wpłynąć na wysokość odszkodowania. Z tych względów Sąd Okręgowy tytułem odszkodowania za zmniejszenie wartości nieruchomości zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 269.780,50 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 1 stycznia 2011 r. wobec wyliczenia rzeczywistej szkody według stanu na koniec 2010 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że dochód z nieruchomości możliwy do uzyskania w okresie od dnia 17 października 1997 r. do dnia 14 maja 2002 r. wyniósłby 216.315zł. Tak wyliczona dochodowość nieruchomości uwzględnia potencjalne możliwości jej wykorzystania. Sąd Okręgowy zasądził powyższą kwotę za okres od dnia wejścia w życie Konstytucji RP, do dnia stwierdzenia nieważności decyzji wyłączeniowej, na podstawie której Polski Związek Działkowców, będący faktycznym posiadaczem nieruchomości, utracił tytuł prawny do władania nią.

Jako podstawę prawną uwzględnionego powództwa Sąd Okręgowy powołał art. 160 k.p.a. w zw. z art. 417 k.c., mające zastosowanie zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004r. o zmianie ustawy kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692).

W części dotyczącej rozstrzygnięcia obejmującego odszkodowanie z tytułu obniżenia wartości nieruchomości Sąd Apelacyjny podzielił podstawę faktyczną i prawną rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji, poza ustaleniem początkowej

daty płatności odsetek za opóźnienie. Ze zgromadzonego w sprawie materiału wynikało bowiem, że wysokość szkody w tym zakresie ustalono według stanu na koniec 2009 r., stąd należne powódce odsetki powinny być zostać zasądzone od dnia 1 stycznia 2010 r. Sąd Apelacyjny uznał że nietrafne są zarzuty pozwanego dotyczące braku szkody. Wskazał, że powódka doznała szkody wskutek wydania decyzji wywłaszczeniowej z naruszeniem prawa, pomimo uzyskania w związku z nią w 1983 r. stosownej rekompensaty. Pozbawiono ją własności nieruchomości, a w wyniku przeznaczenia gruntu na ogrody działkowe doszło do tak istotnego przekształcenia nieruchomości, że ani poprzednie, ani inne nowe wykorzystanie nie jest możliwe bez dokonania znacznych nakładów. Trafnie również, jego zdaniem, Sąd Okręgowy ustalając należne powódce odszkodowanie uwzględnił kwotę uzyskaną w 1983 r. w związku z wywłaszczeniem.

Sąd Apelacyjny wydał orzeczenie reformatoryjne w części dotyczącej odszkodowania obejmującego utracone korzyści, nieuzyskane wskutek wydania decyzji wywłaszczeniowej. Odwołując się do uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r., III CZP 112/10 (OSNC 2011, nr 7-8, poz. 75) stwierdził, że do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 1 września 2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, zastosowanie znajduje art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a.; jeśli jednak ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji RP, tj. dniem 17 października 1997 r., to odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji. W rozpoznawanej sprawie decyzja wywłaszczeniowa została zaś wydana w dniu 30 marca 1982 r.

Powódka wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w części obejmującej pkt III orzeczenia. W skardze, opartej na podstawie przewidzianej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzuciła naruszenie art. 361 § 2 k.c. polegające na przyjęciu, że kwota 420.369,50 zł, odpowiadająca wartością odszkodowaniu za wywłaszczenie nieruchomości uzyskanemu przez powódkę na podstawie decyzji z dnia 26 kwietnia 1983 r., podlega w całości odliczeniu od kwoty odszkodowania z tytułu zmniejszenia wartości nieruchomości, podczas gdy

odszkodowanie, uzyskane na mocy tej decyzji, obejmowało rekompensatę za utratę gruntu oraz dokonanych na nim naniesień, a wskutek wydania decyzji stwierdzającej nieważność decyzji wyłączeniowej powódce przywrócona została własność nieruchomości gruntowej bez usuniętych naniesień. Powódka wniosła o uchylenie pkt III. wyroku Sądu Apelacyjnego i zasądzenie od pozwanej na rzecz powódki dalszej kwoty 117.703,46 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia zapłaty oraz kosztami procesu według norm przepisanych, ewentualnie przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwana, zastępowana przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa, wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył:

Jak wskazuje się w nauce prawa zasada kompensacji szkody z zyskanymi przez poszkodowanego korzyściami wynika z ogólnego założenia, że poszkodowany w końcowym rezultacie naprawienia szkody nie powinien otrzymać więcej niż wynosi sama szkoda. Problem kompensacji powstaje wówczas, gdy zdarzenie wywołujące szkodę jest jednocześnie źródłem korzyści dla poszkodowanego. Normatywną podstawą zastosowania *compensatio lucri cum damno*, stanowiącego część ustalania prawnie relewantnego uszczerbku, jest art. 361 § 2 k.c. Celem tej konstrukcji jest zapewnienie funkcji kompensacyjnej odszkodowania i uniknięcie wzbogacenia poszkodowanego. Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela pogląd nauki prawa, że wyrównanie korzyści z uszczerbkiem nie oznacza zmniejszenia odszkodowania ani jego miarkowania tylko stanowi element ustalania zakresu prawnie relewantnego uszczerbku w mieniu poszkodowanego. W doktrynie i judykaturze dominuje stanowisko, że zaliczenie korzyści przy ustalaniu rozmiaru szkody jest możliwe jedynie wówczas, gdy szkoda i korzyści są skutkiem tego samego zdarzenia (por. uchwały Sądu Najwyższego (7) z dnia 27 marca 1961 r., 1 CO 27/60, OSPiKA 1962 r., nr 4, poz. 105, z dnia 23-29 kwietnia 1965 r., III PO 3/65, OSPiKA 1966r., nr 1, poz 1). Zdarzenie szkodzące, za które ponosi odpowiedzialność określony podmiot, musi

zatem stanowić konieczną przesłankę uzyskania przez poszkodowanego korzyści, a korzyść uzyskana podlega zaliczeniu na poczet odszkodowania tylko wówczas, gdy zaspokaja ten sam interes poszkodowanego powstały wskutek danego zdarzenia, czyli gdy wskazane odszkodowanie zmierza do restytucji w tym samym zakresie (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 1963 r., OSPiKA 1964 poz. 220).

W przedmiotowym wypadku, na skutek unicestwienia skutków prawno-rzeczowych decyzji wywłaszczeniowej dochodzone odszkodowanie pieniężne ma charakter uzupełniający, zmierzający do naprawienia całości uszczerbku doznanego przez poszkodowaną w wyniku zdarzenia sprawczego. Dochodzenie takiego odszkodowania, co do zasady, jest możliwe. Nie budzi również wątpliwości zaliczanie korzyści uzyskanych bezpośrednio od sprawcy. Rozbieżnie, z uwzględnieniem indywidualnych okoliczności, oceniane są natomiast korzyści uzyskane od osoby trzeciej. Dominuje pogląd, że nie uwzględnia się ich jeżeli świadczenia takie wywodzą się z innych tytułów prawnych i służą odmiennym celom jak odszkodowanie. W przedmiotowej sprawie wywłaszczenie dokonane zostało w oparciu o przepisy ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (tekst jedn.: Dz. U. z 1974 r., Nr 10, poz. 64 ze zm.), które umożliwiały obciążenie obowiązkiem wypłaty odszkodowania osoby trzeciej tzw. wnioskodawcy wywłaszczenia. Uwzględniając funkcję i znaczenie wskazanej regulacji, powiązanej wprost z celem wywłaszczenia, przyjąć należy że kwota wypłacona przez taki podmiot trzeci w wykonaniu obowiązku nałożonego decyzją o przyznaniu odszkodowania miała charakter świadczenia uzyskanego przez wywłaszczonego w związku ze wskazaną decyzją o odjęciu prawa własności, zatem zaspokajała ten sam interes majątkowy, który byłby uwzględniony poprzez wypłatę odszkodowania bezpośrednio przez Skarb Państwa, na rzecz którego nastąpiło wywłaszczenie. Tym samym świadczenie powyższe podlega uwzględnieniu przy ustalaniu zakresu szkody podlegającej kompensacji we wskazanym zakresie.

Trafnie wskazuje jednak skarga na błędne zastosowanie art. 361 § 2 k.c. na skutek uwzględnienia w ramach *compensatio lucri cum damno* łącznej kwoty odszkodowania wywłaszczeniowego, które obejmowało obok gruntów także

zabudowania, urządzenia, drzewostan. Naniesienia te zostały usunięte, stąd zwrot w tej części nie był możliwy i restytucja w pełnym zakresie nie nastąpiła. Odliczenie odszkodowania wyłączeniowego w pełnej kwocie nie znajdowało zatem uzasadnienia prawnego.

W tym stanie rzeczy zasadność podstawy kasacyjnej skutkuje uchynieniem zaskarżonego orzeczenia w części. Zakres wyroku kasatorskiego odpowiada wnioskowi skargi kasacyjnej, adekwatnemu do wskazanej wartości przedmiotu zaskarżenia, oraz treści uzasadnienia podstawy kasacyjnej. Szersze wskazanie zakresu zaskarżenia (punkt III wyroku sądu odwoławczego, obejmuje zakresem przedmiotowym rozstrzygnięcia oddalenie apelacji powódki i pozwanego w pozostałym zakresie) było zapewne wynikiem niedokładności autora skargi kasacyjnej. Niemniej Sąd Najwyższy przyjmując, że - w zakresie wykraczającym poza oddalenie apelacji powódki zaskarzającej wyrok oddalający powództwo o zasądzenie od Skarbu Państwa – Wojewody kwoty 117.704 zł z ustawowymi odsetkami - nie zostało wykazane przez skarżącą pokrzywdzenie (*gravamen*) orzeczeniem zawartym w dalszej części punktu III wyroku Sądu Apelacyjnego oddalił skargę kasacyjną w pozostałym zakresie. Zaskarżenia skargą nie obejmowało przy tym w ogóle rozstrzygnięcia reformatoryjnego sądu odwoławczego w zakresie kosztów postępowania pierwszoinstancyjnego.

Z powyższych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 398¹⁴ k.p.c. orzeczono jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.